

Виборча сесія Загальних зборів Національної академії наук та загальних зборів відділень з обрання президента Академії та членів Президії НАН України відбудеться 7—9 жовтня. Нарешті ця подія, що через світову пандемію відкладалася у часі більш як на півроку, відбудеться. І це справді подія не тільки для Академії, для української науки, а й в цілому для держави.

Наступає час переосмислення: і того, що було, і того, що буде. Від того, хто стане біля керма академічної науки, яку саме — за підсумком обговорення, дискусій, пропозицій — буде обрано програму дій, і як відгукнеться на неї керівництво держави та суспільство, залежатиме наш подальший поступ в економіці, соціогуманітарній політиці, розвитку інноваційних технологій і зміні якості життя людей.

Нинішнього року вибори проходять незвично. Великі зали, урочистість і святковість — нині не для нас. Коронавірус в країні лютує значно більше, ніж на початку карантину, коли довелося відкладати Загальні збори. Водночас вибори повинні пройти належно, відповідно до закону «Про наукову і науково-технічну діяльність», Статуту Національної академії наук України, Положення про відділення НАН України. Тому постанова Президії НАН України від 7 вересня ретельно розписала, як це буде. Сесія Загальних зборів НАН України та загальних зборів відділень НАН України з обрання президента НАН України та членів Президії НАН України відбуватиметься «у розосередженому режимі з утворенням виборчих дільниць» (їх усього 15), із забезпеченням аудіо- та відеозв'язку з ними і створенням необхідних умов для проведення таємного голосування (кабіни, виборчі скриньки тощо). Засідання проводитимуться «з не-

Настає час переосмислення — планів, дій, перспектив

Засідання НАН України від 7 вересня

ухильним дотриманням заповідних протиепідемічних заходів (масочний режим, дотримання соціальної дистанції, дезінфекція тощо)».

Презентація виборчих програм, доповіді кандидатів, обговорення висунутих кандидатур

на посади президента НАН України та членів Президії НАН України, відповіді на запитання та виступи учасників Загальних зборів здійснюватимуться у режимі відеоконференції. Оголошення результатів голосування та їх затвердження учасниками

Загальних зборів відкритим голосуванням — також.

Такою буде фінальна частина виборів, вона ж — стане стартом для новообраної команди. Поки що є нагода ще раз звернутися до програм кандидатів у президенти НАН України, академіків Влади-

слава Гончарука, Богдана Данилишина, Анатолія Загороднього, Сергія Комісаренка та Володимира Семиноженка. У сьогоднішньому числі газети маємо змогу ознайомити вас з інтерв'ю, взятими у двох кандидатів у президенти НАН України.

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ: «Посилити роль Академії в житті суспільства та держави»

— З вашої точки зору, що спільного у програмах кандидатів на пост президента НАН України і що відрізняє саме вашу програму?

— Усі кандидати на посаду президента НАН України у своїх програмах зосередились на формулюванні та пошуку шляхів вирішення найгостріших і добре всім відомих проблем, з якими зіткнулась Академія впродовж останнього часу. Саме це і є спільним для програм усіх кандидатів.

Усі претенденти сходяться на тому, що потрібно підняти роль Національної академії наук як вищої наукової установи держави, яка відповідає за здійснення фундаментальних та прикладних досліджень, авторитет і науки загалом, щоб у державі і в суспільстві було чітке розуміння ролі Академії. Усіх турбує недостатнє фінансування наукових досліджень і низький рівень оплати праці на-

уковців, недотримання державою законодавчо встановлених норм фінансування науки, критичний стан із поповненням наукових колективів талановитою молоддю, необхідність удосконалення законодавчої бази, посилення міжнародного співробітництва.

У своїй програмі я акцентував увагу на тому, що досягнення поставлених цілей не може відбутись саме собою. Потрібно продемонструвати значення і роль Академії шляхом досягнення наукових результатів справді світового рівня.

І ключова роль в цьому має належати фундаментальним дослідженням. Їх необхідно зосередити на сучасних напрямках розвитку світової науки. Потрібно відслідковувати тренди світової науки та оцінювати можливості започаткування таких досліджень в академічних інститутах.

Закінчення на 2 стор.►

Володимир СЕМИНОЖЕНКО: «Обиратиметься не президент, а майбутнє Академії»

— Минулий серпень приніс дві трагічні звістки: не стало президента НАН України Б.Є. Патона і патріарха української фізики, вашого вчителя В. Г. Бар'яхтара. І зараз багато хто говорить про завершення «ери Патона» і, навіть, про ліквідацію Академії. Яке ваше бачення ситуації?

— Не можна говорити, що завершилась «ера Патона», чи, скажімо, минула «ера Вернадського»... Адже саме ідея Вернадського, що Українська академія наук повинна мати і практичні результати, була масштабно розвинута Борисом Євгеновичем, особливо в 70-ті роки минулого століття, і закладена в основу Академії. Тобто і «ера Вернадського», і «ера Патона» стали фундаментом, на якому тримається наша Академія. Інша справа, що існують цикли розвитку науки і технологій. І зараз ми вже повинні встигати за новою хвилею роз-

витку, що охоплює світ. Отже, перед Академією постають нові виклики. Чи зможемо ми бути такими ж відповідальними як В. Вернадський, Д. Багалій, А. Кримський, О. Богомолець, Є. Патон, Б. Патон, В. Глушков, М. Амосов та багато інших?

Зрозуміло, що без змін, які ми повинні самі здійснити, і які мають бути зрозумілими і для наукової спільноти, і для влади, і суспільства, ситуацію ми не змінимо і Академію не збережемо. Для науковців зміни повинні забезпечити умови для більш ефективної роботи, для влади — бути вагомим аргументом кардинально змінити ставлення до Академії та її фінансування, а для суспільства — можливість відчувати гордість за нашу науку.

— У чому можуть полягати реформи Академії, про які постійно говорять?

Закінчення на 3 стор.►

Анатолій ЗАГОРОДНІЙ: «Посилити роль Академії в житті суспільства та держави»

▼ *Закінчення. Початок на 1 стор.*

Фундаментальні дослідження вкрай важливі і можуть стати основою для забезпечення належного рівня прикладних досліджень та розробок в таких галузях як атомна енергетика, машинобудування, охорона здоров'я, охорона довкілля, аграрний сектор, освіта, гуманітарна сфера. Без належного супроводу цих галузей з боку фундаментальної науки їх розвиток навряд чи можливий.

Академія повинна демонструвати здатність здійснювати дослідження на світовому рівні, особливо з тих напрямів, де ми маємо потужні наукові школи та високий кадровий потенціал. Тож великих зусиль слід докласти до збереження й розвитку наукових шкіл. Вони є надбанням Академії.

Безумовно, ми повинні приділяти увагу і прикладним дослідженням. В Академії є багато наукових розробок практичного значення, проте вони не знаходять свого споживача. Тож орієнтиром має стати державне замовлення, угоди з крупними науково-технічними комплексами, замовлення від наукоємного бізнесу.

Далі, що мені здається вкрай важливим, — це концентрація фундаментальних і прикладних досліджень в соціогуманітарній сфері на актуальних проблемах розвитку суспільства, на супроводі економічного й соціального розвитку нашої держави. На часі започаткування Національної програми гуманітарного розвитку суспільства, і чільну роль у її реалізації мають відіграти учені-соціогуманітарії Академії.

Належить активно розширювати інноваційну інфраструктуру в системі Академії. Для комерціалізації та впровадження розробок забезпечити розвиток малих компаній, стартапів, технопарків, наукових парків при інститутах, надавати їм організаційну підтримку, ініціювати стимули для їхньої діяльності, прийнятні на початковому етапі.

Велику надію покладаю на ініціативи Київського академічного університету, який уже формує інноваційний центр, встановлює активну комунікацію між наукою й бізнесом. На оцінювання перспектив їх пілотного проекту — наукового парку «Академіті» на базі академічних науково-дослідних інститутів, розташованих в Академістечку, — Федеральне міністерство науки і освіти Німеччини виділило 300 тис. євро. Наразі перші кроки в реалізації цього проекту зроблено.

Київському академічному університету належить також велика роль в інтеграції науки і освіти. Адже навчання в магістратурі КАУ тісно поєднується з науковою роботою. Це основа справді дослідницького університету. Маємо підтримувати контакти і з іншими університетами, активно працювати над залученням університетської молоді до академічних лав, створювати нові науково-навчальні структури з різними закладами вищої освіти.

Багато належить зробити для

пожвавлення міжнародної співпраці Академії. По-перше, активно використовувати можливості європейських дослідницьких інфраструктур. Для того, щоб виконати експериментальні дослідження на європейських установках, необхідно знайти установу-партнера, подати заявку з обґрунтуванням щодо проведення досліджень. Якщо заявка підготовлена якісно і задача цікава, то вона може отримати схвалення, і наші дослідники будуть мати доступ до потрібного їм експериментального обладнання. Часто це безкоштовно або за дуже символічну плату. Проте наші інститути не мають можливості оплатити перебування науковців за кордоном. Я би пропонував започаткувати в Академії спеціальну програму фінансової підтримки наукових колективів для реалізації таких можливостей.

Друге. Нам слід інтегруватися до європейських дослідницьких інфраструктур. Ми теж маємо унікальне дослідницьке обладнання та устаткування, яке стане в нагоді будь-якій дослідницькій інфраструктурі Європи. Таких прикладів багато. Скажімо, радіотелескоп декаметрових хвиль. Він унікальний і найкращий в світі.

Необхідна й фінансова підтримка тих наукових колективів, які беруть участь в міжнародних конкурсах на отримання наукового обладнання. Наприклад, гранти за проектами програми НАТО «Наука заради миру і безпеки» дають можливість придбати хороше обладнання, але не передбачають оплати праці науковців, які на цьому обладнанні виконуватимуть дослідження. Тому важливо заохочувати наших вчених до участі у міжнародних програмах, які передбачають придбання обладнання за рахунок коштів дослідницьких проектів.

Наші науковці дуже активно беруть участь у різних конкурсах, проте виграти грант доволі непросто. Іноді проекти проходять первинні відбори, отримують дуже гарні оцінки, але не потрапляють до списку тих, хто отримує фінансування. Таким колективам, які пройшли певний етап відбору і отримали високі оцінки, теж потрібно давати фінансову підтримку, адже ці

проекти вже, по суті, пройшли міжнародну експертизу. Все це, на мою думку, може значно посилити нашу міжнародну співпрацю. Очевидно, треба ще багато зробити для комунікації з вищими органами державної влади — урядом, парламентом, офісом Президента України. Питань для обговорення зібралось багато. Перелік вони стосуються вдосконалення національного законодавства у науково-технічній сфері. Академія має відігравати ключову роль у формуванні

науково-технічної політики держави. Нарешті, тісна взаємодія з вищими органами державної влади потрібна і для того, щоб забезпечити виконання чинної норми законодавства щодо обсягів фінансування науки та дотримання законодавчо встановлених норм оплати праці, які передбачають, що рівень заробітної плати науковців має вдвічі перевищувати рівень середньої зарплати по промисловості.

І нам потрібно докорінно змінити ставлення громадськості до Академії. У нас чимало високих наукових результатів, але суспільство про них знає дуже мало. Варто більше інформувати людей про наші досягнення, дбати, щоб діяльність Академії ширше висвітлювалася на популярних Інтернет-ресурсах, у друкованих засобах масової інформації.

— Так, проблем справді багато, однак деякі з них є вже зовсім невідкладними. Які завдання для себе вважаєте найголовнішими і найбільш визначальними для збереження Академії та надання нового імпульсу в її роботі?

— Головне завдання я вбачаю у зміцненні репутації, піднесенні престижу та посиленні ролі Академії в житті суспільства та держави. Це не станеться саме собою, авторитет Академії необхідно зміцнювати своїми результатами. І фундаментальними, і прикладними.

Що потрібно зробити насамперед? По-перше, дуже виважено, але все ж таки переглянути структуру Академії. Прозоро. З широким обговоренням. Ми маємо виокремити наші найкращі резерви за рахунок певних змін в структурі й організації внутрішнього життя Академії. Установи, які за результатами державної атестації отримали 3-й або 4-й рівень, мають бути реструктуровані або ліквідовані. Це рекомендації Національної ради України з питань розвитку науки і технологій. Безумовно, Академія має виконати їх. Проте, наголосую, до цього потрібно підійти вкрай виважено. Ми маємо взяти все найкраще, що є в таких колективах, виокремити найкращі підрозділи таких установ і потім інтегрувати їх з іншими установами, не втрачаючи потенціалу. І наголосую, що все має відбуватися прозоро та з

максимально широким залученням наукової спільноти.

По-друге, важливо забезпечити прозорий та об'єктивний розподіл базового фінансування між установами. Я вважаю, розробити нові принципи розподілу коштів могли б відділення НАН України з широким залученням науковців відповідних галузей науки. В межах окремого відділення або секції можна розробити систему рейтингування ефективності роботи наукових колективів. Вкрай важливо враховувати і здобутки інститутів у попередні роки. Головне — створити такі умови, щоб той, хто краще працює, отримував більше.

І, звісно, необхідно збільшувати конкурсну частину фінансування. Базове фінансування має бути обов'язково, на рівні 60-70% загального обсягу, а решту — треба виборювати на конкурсних засадах, як це, власне, практикується в усьому світі. Наприклад, саме так було розподілено кошти бюджетної програми 6541230 «Підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень» у 2019 році.

Нагальним також є питання проведення вичерпної інвентаризації та оцінки нерухомості і земельних ділянок, які перебувають у віданні Академії. Очевидно, що наразі не всі з них використовуються ефективно. Тому, якщо буде зрозуміло, які активи не можуть бути використані — необхідно порушувати питання про їх приватизацію або передачу державі. Але вкрай важливо робити це лише тоді, коли вітчизняне законодавство буде дозволяти кошти, отримані від їх реалізації, залишати в Академії та використовувати їх для її розвитку.

І, звичайно, для того, щоб стабільно розвиватись і мати майбутнє, необхідно кардинально змінити ставлення до проблеми поповнення академічних інститутів талановитою молоддю. І не тільки на державному рівні, але й на рівні самої Академії. Потрібно максимально використовувати всі можливості для залучення й підтримки наукової молоді. Зокрема, ми маємо не лише продовжити, а й суттєво розширити конкурсну програму зі створення молодіжних дослідницьких лабораторій і груп. Маємо забезпечити умови для кар'єрного зростання молодих науковців. І, безумовно, надзвичайно дошкульною і складною вирішуваною є проблема забезпечення молодих учених житлом. Нині ми намагаємось поновити програму будівництва службового житла для працівників Академії, і в першу чергу для молодих науковців.

— Яким чином виконуватимете свою програму: на кого будете спиратися, які сили й ініціативу задіюватимете?

— Звичайно, будь-яка програма будь-якого кандидата так і залишиться переліком гасел на папері, якщо вона не буде спиратися на широку підтримку наукових колективів, на підтримку як досвідчених учених, так і наукової молоді. Тому, маю намір максимально широко обговорювати всі ці питання з науко-

вою спільнотою, обмінюватися думками, ідеями і спиратися на кращі з них.

— Як поєднати збереження традицій і модернізацію наукової діяльності? І чи не будуть дії обраного керівництва пов'язані з так званою «оптимізацією», яка зажила поганой слави в народі? Уже зараз можна почути думки про те, що приміщення, дослідні поля тощо можуть піти «з молотка»... Як захистити те, що надбано?

— Захистити Академію можна лише переконавши суспільство і державу, що Академія — це не «стоси паперу», як казав один з колишніх очільників уряду. Вона дійсно продукує нові знання, забезпечує належний супровід високотехнологічних галузей економіки, забезпечує високий рівень освіти і, взагалі, є вкрай важливою складовою науково-технічного, економічного і соціально-культурного розвитку держави, а відтак необхідною і суспільству і державі. Але це потрібно доводити. Доводити, як я вже казав, нашими результатами, комунікацією з вищими органами державної влади, широкою пропагандою діяльності НАН України, наукових досягнень її вчених, формуванням позитивного іміджу Академії в громадській думці.

Надзвичайну важливість я вбачаю у створенні Науково-технічної ради НАН України. Вона може стати тим майданчиком для комунікації Академії з державою та наукоємними виробництвами для практичного впровадження академічних розробок.

Також Національна академія наук повинна дуже оперативно реагувати на новопосталі виклики перед державою і суспільством. Це і стихійні лиха, і епідемії, і проблеми ресурсу інженерних конструкцій та споруд. Як приклад, міст Патона в Києві сьогодні потребує негайної реконструкції. Академія має відслідковувати важливі проблеми і давати рекомендації, як їх вирішити.

У цілому, нам багато чого потрібно змінити. Й, без сумніву, такі зміни відбудуться, але вони мають бути добре обґрунтованими, виваженими й, головне, корисними як для Академії, так і для вітчизняної науки.

— Якою ви бачите Академію через 5—10 років?

— Впродовж усієї своєї історії Національна академія наук України посідала надзвичайно важливе місце в житті держави та суспільства, здійснювала науковий супровід економічного, соціального й культурного розвитку країни. І я твердо вірю, що Національна академія наук України, як і вже багато років, буде головною науковою структурою нашої держави, яка продукує фундаментальні знання і працює в інтересах країни та її громадян. Академія довела свою життєздатність, вона має наукові досягнення, якими можна пишатися. І за 5-10 років ці здобутки нам треба значно примножити.

*Інтерв'ю брала
Марія ПРИЗІГЛЕЙ*

Володимир СЕМИНОЖЕНКО: «Обиратиметься не президент, а майбутнє Академії»

▼ Закінчення. Початок на 1 стор.

— По-перше, зробити Академію більш відкритою і зрозумілою для суспільства і для влади. Ставлення до Академії сьогодні формально наче й важке, але інколи досить негативне. І виправити це можемо тільки ми самі. Щоб усі усвідомили, що НАН України — це головний драйвер розвитку як економіки, так і суспільства, необхідно сучасне, професійне управління. Наукою не командують — науці створюють можливості: сама система управління повинна дати змогу інститутам стати тією матрицею, в якій максимально ефективно втілюються всі задуми, плани науковців, і яка не відволікає їх на зайві адміністративні і бюрократичні справи.

Тож, щоб розпочати зміни, необхідно в колі всіх, як зараз кажуть, стейкхолдерів: Президії НАН, Нацради з питань розвитку науки і технологій, профільного комітету ВРУ, міжфракційного депутатського об'єднання «За українську науку!», МОНу, офісу Президента — дійти до максимально консолідованої точки зору на Програму реформ Академії. Маю всі домовленості, аби провести таке засідання найближчими днями після виборів. Зі здивуванням дізнався, що майже всі учасники процесу хотіли б почати таку розмову, але чекали, хто проявить ініціативу.

Переконаний, що крім підготовлених нами нових законодавчих ініціатив, необхідно ухвалити закони щодо обов'язковості експертизи з боку НАН України загальнодержавних (національних) програм, науково-технічних програм та важливих урядових рішень. Адже багато з них приймаються неопублічно і без будь-якої наукової експертизи. Наслідки подекуди обходяться дуже дорого.

Ми повинні домогтися введення посади представника Академії в уряді (у статусі члена Кабміну), а наукові експертизи урядових рішень мають стати нормою.

Для започаткування нових — часто невідкладних напрямів, таких, як розробки з COVID-19, з питань ВПК чи інших, що можуть несподівано виникнути, і зрозуміло, що ресурсів зайвих немає, необхідно створити спеціальні академічні фонди. А також має бути й академічний інноваційний фонд.

Такі нововведення повинні нас привести до ухвалення нової редакції Статуту НАН України, в якому будуть реалізовані ідеї реформування Академії та відображені нові підходи до наукових пріоритетів.

По-друге, реформи торкнуться шляхів збільшення обсягів замовлення наукової продукції і пошуку нових джерел фінансування наукових установ. Йдеться про нові державні бюджетні програми щодо оновлення прикладної бази інститутів, розвиток системи ключових лабораторій, житло для молодих вчених. Важливим напрямом стануть зміни щодо системи надходжень від винахідницької та інноваційної діяльності. Все це буде реалізовано через внесення змін до Закону

України «Про наукову та науково-технічну діяльність» і Кодексу законів про працю, а також прийняття нового Закону України «Про інноваційні парки» тощо.

Наступне. Впливовість і авторитет НАН України значною мірою залежить від її ініціативності. Важливо — і публічно, і через всі можливі контакти — формувати громадську думку, доводити свою значимість, пропонуючи масштабні державні проекти й програми, нові державні науково-технічні програми, таким чином, формуючи порядок денний соціально-економічного розвитку країни. В цьому, якщо хочете, полягає місія НАН України. Адже саме в нас сконцентрований головний інтелектуальний потенціал України!

Окрема тема — «омолодження Академії». Але це має бути не чергова компанія, яка дозволить потрапити в Академію найбільш спритним, а заходи, спрямовані на залучення обдарованих, талановитих молодих учених. І головні зусилля в цьому напрямку мають бути зосереджені на тісній співпраці НАН з вищими навчальними закладами.

Важливо, аби представники Академії були присутні в колегіях профільних міністерств, РНБОУ, Нацраді реформ. Про представника в уряді ми вже говорили. Вони мають входити до колегій держобладміністрацій, виконкомів «наукових» міст, активно виступати в загальноукраїнських та регіональних ЗМІ. Маємо переконати суспільство і владу, що реальні успіхи країни в економічній сфері, гуманітарному розвитку, забезпеченні консолідації та єдності українського суспільства можливі лише разом з Академією і значною мірою завдяки Академії.

Усі ці заходи мають призвести і до збільшення фінансування Академії і, відповідно, до формування нової, більш достойної, тарифної сітки, щоб молодий науковець не отримував, як зараз, заробітну плату меншу, ніж офіціант в ресторані.

А щоб не помилитися в пріоритетах, необхідно створити науково-координаційні ради на рівні Академії і секцій, щоб допомогти Президії приймати виважені рішення про започаткування нових академічних цільових програм, які мають ухвалюватися на конкурсних засадах.

— Ви маєте неабиякий досвід керування великим науковим колективом, участі в роботі Президії НАН, і водночас — перебування в урядових структурах і парламенті. Наскільки сумісні наукова діяльність і перебування у владі?

— Зв'язок з рідним НТК «Інститут монокристалів» та найбільшим в Україні Північно-Східним науковим центром, який маю честь очолювати з початку 90-х років, а також майже всіма Інститутами НАН України, дає змогу постійно відчувати проблематику науки, всі складнощі, з якими стикається кожна установа і кожний вчений. А перебування у владі — бодай частково допомагати науці і розуміти, як держава повинна піклуватися про її розвиток. І хіба Академія не була зацікавлена свого часу в тому, що віцепрем'єрами були академіки — І.Ф. Курас, В.А. Смолій, М.Г. Жулинський, міністрами освіти — академіки М.З. Згуровський, В.Г. Кремень, а Я.С. Яцків відповідав за науку, як перший заступник міністра освіти і науки? А скільки було зроблено завдяки тому, що члени нашої Академії К.М. Ситник, В.М. Литвин, М.Г. Жулинський, С.О. Довгий, Б.І. Олійник, П.П. Толочко, В.Г. Кремень та інші обиралися народними депутатами!

Зараз у Парламенті, на жаль, немає жодного нашого представника. Але маємо гарну новину: у ВР створено міжфракційне депутатське об'єднання «За українську науку!», до якого увійшло понад 160 депутатів.

— Ви впевнені, що зможете домогтися суттєвого покращення ситуації в науці, адже ситуація в країні погіршується через економічну кризу?

— Згоден, відповідальність дуже велика. Тут головне — згуртування команди, яка працюватиме в режимі «24/7». Членами нашої спільної команди я вважаю і тих, хто зареєстрований, як кандидат в президенти НАН України, хто працює в керівництві Академії, апараті Президії, активних наших науковців — кожний з нас повинен знайти можливість для реалізації свого потенціалу. Лідери президентських перегонів, кожний з яких має чимало ідей, спрямованих на поліпшення стану української науки, переконаний —

повинні бути в керівництві НАН України.

Наступна позиція — досягнути повного порозуміння з владою стосовно того, що головна інвестиція держави має бути зроблена в інтелектуальний капітал. Сьогодні так роблять усі країни, які розраховують на достойне майбутнє. Можливості Академії у вирішенні загальнодержавних завдань величезні: ми не використовуємо їх і на 10%. Водночас підтримка Академії з боку держави цілком залежить від нас самих. Держава повинна відчувати повноцінну користь від Академії! Іншого шляху немає.

Останній приклад. Завдяки ініціативі першого віцепрезидента, а нині виконуючого обов'язки президента НАН України В.П. Горбуліна, за підтримки Президента України, створено Міністерство стратегічних галузей промисловості, з'явився, профільний віцепрем'єр. А це означає нові можливості для наших інститутів. Відповідні міністерства і національні кампанії повинні бути «замкнені» на відповідні відділення Академії.

Ще один важливий напрямок — співпраця НАН України з реальним сектором економіки, з провідними організаціями, які представляють інтереси національної промисловості і підприємств. Перший крок уже зроблено. Нещодавно Український союз промисловців і підприємців, Федерація роботодавців України, Торгово-промислова палата України та Рада підприємств при КМУ підтримали мою програму, оприлюднивши спільну заяву, а це означає, що майже вся українська промисловість сьогодні на боці Національної академії наук і є нашим союзником.

Маємо зіграти ключову роль і в гуманітарній сфері. Саме в Академії зосереджено основні інтелектуальні сили країни в літературознавстві, мовознавстві, в історичній науці, в археології, вивченні народної творчості, демографії, етнонаціональних питаннях і політології, у вивченні проблем держави і права тощо. А гуманітарний фактор в сучасній цивілізації є майже визначальним. Це освіта, інтелект, особистісні якості, цінності, світоглядна система. Розвиток і модернізація українського суспільства сьогодні стикаються з необхідністю забезпечення єдності української нації і консолідації перед новими викликами.

— Що очікуєте від сесії Загальних зборів, на яких обиратиметься керівництво НАН України?

— Це великий іспит для всіх нас, адже обиратиметься не президент, і не керівництво, а майбутнє Академії. Навіть більше — майбутнє української науки й України як сучасної держави.

Якщо все залишиться як є, ми зіткнемося з фактично незворотним нівелюванням статусу Академії уже в найближчі півроку. Я кажу це ще дуже м'яко, і знаю, про що кажу. Ми вже стояли на порозі ліквідації НАН України в 2014 році, втрати самоврядності в 2014—2015 роках. Чи буде надано імпульсу розвит-

ку Академії, значного піднесення її ролі в державі, зростання її авторитету? Для цього нам необхідна загальна налаштованість на зміни, воля, сучасне бачення форм організації науки, інноваційної складової нашої діяльності. Таке бачення, як ви розумієте, в Академії є.

— Якщо підсумувати, якою має стати Академія в найближчому майбутньому?

— Перш за все, центром соціогуманітарних досліджень, який визначатиме державну політику в гуманітарній сфері.

Друге — дієздатною системою, що генерує нові стартапи, high-tech підприємства, яка здатна комплексно вирішувати економічні завдання держави і навіть допомагати їх формувати.

Третє, гнучкою організацією, яка має стимулювати до паралельних зв'язків між всіма установами і підприємствами НАН України.

Четверте. Ініціатором і генератором національних проєктів і програм в атомній, водневій енергетиці, охороні здоров'я, аерокосмічній галузі, ВПК тощо.

П'яте. Провайдером пріоритетних напрямів, що відносяться до VI технологічного укладу (нанобіомедицина, глобальні інформаційні системи, квантовий комп'ютинг, фотоніка та інші).

Шосте. Установою з сучасним інноваційним менеджментом, здатною швидко започатковувати нові пріоритети.

Сьоме. Центром розвитку економічної науки, спрямованим на подолання глибокої економічної кризи саме в наших реаліях.

І головне — тільки Академія може відповідати за науку, яка повинна визначати інтелектуальний рівень суспільства і бути інтелектуальним фундаментом нашої держави.

— Нещодавно академік Я.С. Яцків зауважив, що Семиноженко — ініціативний, впевнений у собі, революційний, може здійснити реальні зміни в НАНУ, але в академічній спільноті «є певні побоювання»...

— Так, я знаю. Одне можу сказати — зміни будуть, інакше Академії не буде. Щодо побоювань: жодна людина від мене не йшла, якщо широко віддавалась праці. Мій принцип — кожна людина в системі Академії має можливість віддавати загальній справі свої знання, уміння, досвід, тільки це треба підтримувати.

— Які якості, крім досвіду й результативності в науці, необхідні нині для наступника Бориса Патона?

— І просто, і складно відповісти. Треба не боятися говорити правду. Ми вже повинні без Бориса Євгеновича відповідати за Академію. Повністю. Вже не можна буде сховатись за ім'ям Патона, його словом, його безумовним авторитетом. І той час вже не повернеш.

Але, перш за все, президент повинен бути патріотом України, патріотом Академії, людиною, яка хоче бачити свою країну сильною, незалежною, високотехнологічною і конкурентоздатною.

Інтерв'ю брала
Наталія ДОРОФЄВА

Напередодні вибору

Менше ніж через тиждень відбудуться вибори президента НАН України — перші вільні та альтернативні вибори на цю посаду впродовж понад 90 років. Адже по тому як Всеукраїнську Академію Наук, що під фактичним керівництвом «неодмінного секретаря» Агатангела Кримського та віце-президента Сергія Єфремова захищала як могла у 1920-ті свою автономію, було врешті-решт поставлено під контроль комуністичної влади, про вільні вибори йтися вже не могло. А величезний авторитет Бориса Патона, який незмінно очолював АН УРСР починаючи з 1962 року, був настільки незаперечний, що й за часів незалежної України ніхто й ніколи не зважувався кинути йому рукавичку в боротьбі за крісло в головному кабінеті на Володимирській 54, де розташовано президію НАН.

Ці вибори мали відбутися в квітні, коли Борис Євгенович був ще живий — але втрутилася пандемія коронавірусу. Відтак сьогодні доводиться проводити їх у значно гіршій епідемічній ситуації і вже під керівництвом в.о. президента Володимира Горбуліна. Але тягнути з виборами ще далі президія академії не наважилася, — адже тимчасовість керівництва несе ризики дальшого «розхитування» ситуації, яка для НАН упродовж минулих років і так не була доброю. Відтак виборча сесія загальних зборів НАН уперше пройде не в одній великій залі, а за відділеннями, між якими здійснюватиметься дистанційний зв'язок, що дасть змогу дотриматися карантинних обмежень — але всі бюлетені для таємного голосування рахуватиме в одному приміщенні одна лічильна комісія (що дозволить формально не вийти за рамки законодавства й статуту академії).

Значення цих виборів зрозуміле з того, що НАН, попри всі проблеми, досі лишається провідною на-

уковою установою держави, в інститутах якої зосереджений величезний інтелектуальний потенціал. Попри хронічне безгрошів'я, учені НАН за багатьма напрямками досі продукують фундаментальні результати світового рівня та розробляють технології, що знаходять застосування далеко поза межами України. При цьому НАН досі лишається власником унікального майна та елітних земельних ділянок, зокрема в центрі столиці та інших великих міст (що, на жаль, стає на лише її активом, але й проблемою — надто багато є сьогодні охочих запустити масштабний «де-рибан» цього майна та землі).

Водночас очевидним є й те, що НАН гостро потребує не лише збільшення фінансування, але й оновлення. Адже академію в її нинішньому вигляді Борис Патон по суті створив під обслуговування потреб народногосподарського комплексу УРСР 1970-х. Відтоді панорама економічного та суспільного життя держави докорінно змінилася. Але наукові установи НАН, створені колись, щоб працювати на галузі економіки, які колапсували ще в 1990-ті, майже всі існують і сьогодні, часто не маючи ані добрих публікацій, ані патентів, ані госпдоговірних грошей, але отримуючи те ж саме скромне, але гарантоване бюджетне фінансування, що й інститути, знані своїми школами та результатами скрізь у світі.

Так сталося тому, що Борис Патон та його теж немолоде найближче оточення упродовж останніх двох десятиліть не схвалювали якихось суттєвих змін. В академії все залишалося, як колись — навіть залу засідань її президії досі прикрашає мармурова стела з текстами указів президії верховної ради СРСР про нагородження АН УРСР радянськими орденами.

Відтак і косметичні, і далеко не косметичні зміни випаде робити вже наступникові легендарного Бориса Патона. За це крісло ще за життя Бориса Євгеновича зголосилися боротися п'ятеро академіків НАН. За абеткою це: хімік Владислав Гончарук (78 років, індекс Гірша — 17 за версією наукометричної бази Scopus на час написання цієї статті), економіст Богдан Данилишин (55 років, індекс Гірша 2), фізик Анатолій Загородній (69 років, індекс Гірша 16), біохімік Сергій Комісаренко (77 років, індекс Гірша 17), матеріалознавець Володимир Семиноженко (70 років, індекс Гірша 9).

Для читачів, необізнаних на тонкощах наукометрії, скажу лише, що індекс Гірша є загальноприйнятим сьогодні кількісним показником, який відображає рівень сприйняття результатів ученого світовою науковою спільнотою. Відмінність його на одиницю ні про що не говорить, але чесно наростити індекс Гірша від десяти до двадцяти (для тих-таки наук це показник провідного вченого міжнародного рівня) — посправжньому непросто.

Всі без винятку кандидати на посаду президента НАН мають досвід керівництва науковою установою, а четверо з них і зараз є діючими директорами академічних інститутів. Крім того, майже всі мають і досвід перебування на високих державних посадах: Богдан Данилишин був міністром економіки в другому уряді Юлії Тимошенко і залишається головою Ради НБУ, Сергій Комісаренко був першим гуманітарним віцепрем'єром незалежної України, автором багатьох важливих ініціатив того часу (пішов, протестуючи проти корупції в тодішньому МОЗ) і пер-

шим послом у Лондоні (де не лише домігся безоплатного передання Україні антарктичної станції «Фарадей», але й на власний ризик, використовуючи особисті зв'язки, замовив у «Брітіш Петролеум» незалежну оцінку вартості газотранспортної системи України, що зірвало плани «роздерибанити» її ще в 1990-ті). Володимир Семиноженко був профільним міністром та віце-прем'єром у кількох урядах (востаннє — в уряді Миколи Азарова), до 2014-го очолював Держінформнауки і пішов у відставку вже після падіння влади «регіоналів». Нарешті, Анатолій Загородній, не пропрацювавши ні дня на державній службі, водночас із 2011 року є віцепрезидентом НАН (і примудрявся залишатися увесь цей час у глибоко геронтократичній структурі привабливим відносно молодим обличчям із високим міжнародним науковим реноме та пристойним рівнем володіння англійською, із яким охоче спілкувалися західні колеги).

Отже, НАН невдовзі отримає нового президента, перед яким відразу ж постануть надскладні завдання виживання в умовах бюджетної скрути й політичного тиску. І, очевидно, цей президент уже невдовзі муситиме йти на непопулярні кроки, реорганізуючи відверто неефективні наукові установи (а це, на жаль, означатиме й звільнення принаймні частини їх працівників).

Але найголовніше питання полягає все ж у майбутньому статусі НАН на довгострокову перспективу. За часів Патона ще пару десятиліть тому академія якщо не де-юре, то де-факто була національним міністерством науки. Багато старших шанованих академіків ще досі живуть стереотипами тих часів, вважаючи університетську науку чимось другорядним, хоч результати останніх конкурсів програми «Горизонт-2020» та першого конкурсу Національного фонду досліджень

засвідчили: університетські учені дедалі впевненіше конкурують із колегами з НАН. Водночас нинішній кадровий склад академіків на понад 90% представляє саме установи НАН — на університети й галузеву науку припадає мізер, відверто непропорційний вазі цих сегментів у науковому ландшафті держави.

Відтак у НАН є два шляхи: або спробувати таки стати загальнонаціональним науковим представництвом (у Польській АН, яку в НАН люблять наводити як приклад успішної академічної установи в країні ЄС, тільки 30% «безмертних» працюють в установах самої академії), або чесно визнати: НАН має право говорити не від усієї української науки, а тільки від тієї її частини, яка зосереджена в установах самої НАН.

Але хоч який шлях дальшого розвитку НАН обере для себе, вона залишиться критично важливою для держави й суспільства в час теперішніх викликів, пов'язаних із глобальною геополітичною нестабільністю, пандемією, кліматичними змінами та деградацією довкілля, та пов'язаною з цим необхідністю зміни багатьох теперішніх технологій в усіх галузях.

Тому хочеться сподіватися, що новий президент академії розпочне таки дуже запізнити, але вкрай потрібні зміни в академічному господарстві, зберігаючи водночас усе краще, що було накопичено понад столітньою історією Національної академії наук України. Що він зуміє довести владним елітам і суспільству: наука насправді дуже потрібна, й економічно успішною та справедливою України без розвинутої науки європейського рівня бути просто не може.

Максим СТРІХА,
доктор фізико-математичних наук,
професор, заступник міністра освіти і науки України
в 2008—10 та 2014—19 роках

Екоцентр в Карпатах

Табір на вершині гори над селом Кривопілля між Верховиною і Ворохтою в Івано-Франківській області було організовано всього рік тому, але вже перший фестиваль, названий Ecstatic Dance Fest, привабив понад 150 гостей з 20

країн. Така популярність пов'язана насамперед з діяльністю його організаторів — одеситів Алексе Федорова та Едуарда Ясавєєва.

Водночас, як з'ясувалося, молоді різних країн приваблює Україна, карпатський регіон з його

природними та історичними місцями — унікальною культурою та традиціями місцевих мешканців. Гостям Dzin Space було запропоновано унікальні програми.

— Діяльність платформи Dzin Space привабила чимало міжнародних організацій, що працюють у сфері екологічних проблем планети, — говорить менеджер Інна Петраш. — Обумовлено це тим, що Dzin Space в основу своєї роботи поклав принципи сталого розвитку ООН.

Тож даремно Фестивально-освітній екоцентр DZIN SPACE прийнято до Міжнародної організації Global Ecovillage Network (GEN). Членство в GEN — це визнання авторитету й популярності на міжнародному рівні.

Зацікавленість у співробітництві, зокрема, висловила Європейська асоціація охорони природи (ЕОСА). Заявка карпатського екоцентру уже ввійшла до 50 кращих проєктів ЕОСА з охорони навколишнього середовища.

Олександр ФЕДОРОВ

ОГОЛОШЕННЯ

Конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України

Національна академія наук України відповідно до свого Статуту та Методичних рекомендацій щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 998 «Деякі питання обрання та призначення керівника державної наукової установи», оголошує конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України:

По Відділенню фізики і астрономії НАН України

Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б.І.Веркіна НАН України;

По Відділенню фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України

Інституту електроварювання ім. Є.О.Патона НАН України.

З умовами конкурсу можна ознайомитися на офіційному

веб-сайті Національної академії наук України.

Прийом документів претендентів здійснюється відповідними відділеннями НАН України протягом двох місяців з дня оприлюднення оголошення до **7 листопада 2020 року**.

У разі поштового відправлення датою подання документів вважається та, що зазначена на поштовоу штемпелі.

Документи, подані претендентами після закінчення встановленого строку, не розглядаються.

Дати проведення виборів директорів у колективах наукових працівників зазначених наукових установ НАН України буде визначено після завершення прийому документів і повідомлено на офіційних веб-сайтах цих установ.

Президія Національної академії наук України

Редакційна колегія

світ

ЗАСНОВНИК:
ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»
Міністерства освіти і науки України
Індекс газети «Світ» — 40744

Реєстраційне свідоцтво

КВ №23725-13565ПР від 6 лютого 2019 р.

Адреса редакції:

02000, Київ, вул. Антоновича, 180.

E-mail: svit@dknii.gov.ua

www1.nas.gov.ua/svit

Відповідальність за достовірність інформації та

реклами несуть автори та рекламодавці

Редакція не завжди поділяє позицію авторів

публікацій

Зам. 19

Газету віддруковано у ПП «Фірма «Грамна»